

Magyar Nemzeti Múzeum
Közgyűjteményi Központ

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

ELIT ÉS RAGYOGÁS: KORA VASKORI ÉKSZEREK SOMLÓTÓL HALLSTATTIG

THE SPLENDOUR OF THE ELITE.
EARLY IRON AGE JEWELLERY
FROM SOMLÓ HILL
TO HALLSTATT

A HÓNAP KINCSE | 2025. MÁRCIUS

A Somló északról, a kép előterében az egyik halomsír Dobánál
Somló Hill from the north, with one of the tumuli near Doba in the foreground

A kutatás

Az MNM KK Magyar Nemzeti Múzeum régészei 2023 kezdetétől kutatják a Veszprém vármegyei Somló késő bronzkori és kora vaskori történetét. A régészeti önkéntesekkel és egyetemi hallgatókkal együttműködésben folyó munkát mára kezdetektől nem várt meglepetések kísérik. A terepi kutatások során eddig tizenkét késő bronzkor végi (Kr. e. 1000–850) kincslelet került elő a hegy különböző pontjain, melyek a lelőhely régészeti örökségének egy teljesen új csoportját mutatták be. Először nyílt lehetőség ilyen leletek részletesen dokumentált feltárására, illetve az előkerült tárgyak között is nem egy akad, amely a Dunántúlon vagy akár az egész Kárpát-medencében egyedülálló. Ezek a leletek, köztük a páratlan aranyfólia borítású bronz nyakék minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy a tanúhegy a késő bronzkor végén olyan gazdagsággal bírt, amelyet az akkori Európában bárhol megirigyeltek volna.

Somló a kora vaskorban

A felfedezések azért is szenzációsak, mert a Somlót mint régészeti lelőhelyet a nemzetközi tudós közösség nem a késő bronzkori emlékei miatt ismerte meg a 19. század végén. Ekkor a Somlón és környékén olyan jelentőségű kora vaskori (Kr. e. 850–450) sírleletek kerültek elő, amelyek jól összehasonlíthatók a világhírű hallstatti (Ausztria) temető gazdagságával. A Somló környékén feltárt sírokban talált kardokkal, lándzsákkal, bronzedényekkel, ékszerekkel felszerelt előkelő harcosok láttán Darnay Kálmán, a Veszprém vármegyei régészet fáradhatatlan kutatója és múzeumlapító úgy fogalmazott, hogy további kutatásokat követően „archaeológiai irodalmunk egy sorban említhetné Somlót Hallstattal”.

Hamar megfogalmazódott az elképzelés, hogy azok az előkelők, akiknek temetkezéseit a környék monumentális halomsírjaiban találták meg, székhelyüket a tájat uraló, magányos tanúhegyen alakíthatták ki. Mivel a kutatások a 20. században nem folytatódtak, a felvetést eddig nem igazolták.

The research

Archaeologists of the Hungarian National Museum Public Collection Centre Hungarian National Museum, together with volunteers and archaeology students, started exploring the Late Bronze and Early Iron Age site of Somló Hill in early 2023. From the very beginning, the fieldwork kept bringing surprising discoveries, including twelve hoards from the end of the Late Bronze Age (1000–850 BC) from diverse parts of the hill; these assemblages represented a fundamentally new, hitherto unknown archaeological horizon of the site. This was the first time archaeologists had an opportunity to professionally excavate and document in detail hoards, many of which included objects that are currently unparalleled in Transdanubian or even the whole Carpathian Basin. These finds, like the unique bronze collar with gold foil cover, attest to the exceptional wealth of the community inhabiting Somló at the end of the Bronze Age – prosperity that would have been envied everywhere in Europe at the time.

Somló in the Early Iron Age

These discoveries are also sensational because Somló Hill became known to the scientific community at the end of the 19th century for its record of historical periods other than the Late Bronze Age: the Early Iron Age (850–450 BC) graves discovered then compared only to Hallstatt, a coeval cemetery renowned worldwide for its lavish burials. The elite warriors laid to rest around Somló Hill were given swords, spears, and bronze vessels and were bejewelled for the afterlife. Seeing this abundance, Kálmán Darnay, founder of the museum of Sümeg and a tireless explorer of the past of the region, wrote that when the necessary research is completed, ‘archaeologists will see Somló as equal to Hallstatt’.

The hypothesis that the elite buried under the monumental tumuli in the area had established their seat on top of the lonely butte dominating the landscape was formulated relatively early. As research on the site did not continue in the 20th century, this theory remained to be proven.

And the task is challenging because, unlike Late Bronze Age communities, Early Iron Age people did

Madáralakkal díszített fibula a Somlóról
Brooch with bird figurine from Somló Hill

Nem is egyszerű feladat, hiszen a késő bronzkorral ellentétben a kora vaskori közösségekre sokkal kevésbé jellemző az a szokás, hogy településeiken szándékosan rejtik el, *deponálják* értékeiket. A kora vaskori települések leleteit legtöbbször nem szándékosan hagyták maguk mögött a korszak közösségei. Ennek ellenére az elmúlt két év kutatásai során közel kétszáz kora vaskori lelet került elő a Somlón, bizonyítva, hogy a település a késő bronzkort követően is használatban volt. Az előkerült leletek ugyanakkor nem csak használati tárgyak, nagy számban kerültek elő ékszerek és viseleti elemek is, amelyek arra utalnak, hogy egy tehetőس közösség tagjai éltek itt. Sőt, ezek az ékszerek a környékbeli sírokból előkerült tárgyakhoz hasonlóan alátámasztják, hogy a Somlón olyan előkelők éltek, akik – az *Iliász* és az *Odüsszeia* világában megismerhető hősoszokhoz hasonlóan – messzi tájak, régiók elitjeivel tartottak fenn kapcsolatokat.

Az elit ékszerei

Már a kutatások kezdetén előkerült egy aprólékosan kidolgozott kacsafigurával díszített bronz ruhakapcsoló tű (*fibula*), amely a kutatás kabalája lett, és a felfedezését követően nyilvánvalóvá vált, hogy a dunántúli kora vaskor egyedülálló ékszerleletéről van szó. Egyedülálló, hiszen hasonló kialakítású bronzfibulák a korszakból csak Észak-Itáliából ismertek. Előállításuk központja az a Verucchio lehetett, amely az Appenninektől északra eső vidékek egyik legfontosabb hatalmi centruma volt.

A fibulák a Hallstatt-időszak leggyakrabban előforduló viseleti elemei, ami a somlói leletanyagban is megmutatkozik. A Dunántúlon viseletük szokása itáliai eredetű, ugyanakkor csak kevesek kiváltsága volt, hogy az eredeti itáliai ízlésnek megfelelő fibulákat hordjanak. Hogy a mai Olaszország területén milyen változatos formákban készültek a bronzfibulák, azt az a darab is bizonyítja, amely az Iparművészeti Múzeum legendás főigazgatója, Ráth György magángyűjteményéből származik.

A Somlóról rengeteg díszített lemezcsüngő is előkerült, melyek a Hallstatt-időszakban Közép-Európa-szerte népszerű kiegészítői voltak ékszereknek és más előkelő tár-

not have a custom to deposit their valuables, hiding by interring them in their settlements. Most finds discovered in Early Iron Age settlements had been left behind unintentionally by the one-time owners. Despite that, almost two hundred items assigned to the period have been recovered from Somló Hill during the past two years, proving that the settlement remained in use after the Late Bronze Age. Besides the tools of daily life, these finds include a large number of jewellery items and clothing accessories, implying the former presence of a wealthy community. Moreover, the jewellery and some artefacts recovered from the burials in the vicinity of the site are evidence of the connection network that the elite residing here maintained with their peers in distant lands and regions, like the heroes in the world of the *Iliad* and the *Odyssey*.

The jewellery of the elite

One of the early finds discovered on the site was a bronze brooch or *fibula* decorated with an elaborate duck figurine, which became the mascot of the project. This piece of jewellery is unique in the Early Iron Age of Transdanubia, as similar bronze brooches are currently only known from northern Italy. The centre of their production could have been in Verucchio, one of the major power centres north of the Apennines at the time.

Brooches were the most popular jewellery type in the Hallstatt period, and the find material recovered from Somló Hill reflects that. The fashion of wearing brooches reached Transdanubia from Italy; however, only a few could sport original Italian pieces. A brooch from the private collection of György Ráth, legendary director general of the Museum of Applied Arts, attests to the wide variety of bronze brooches made in the territory of Italy at the time.

The find material recovered from Somló Hill also includes numerous decorated metal sheet pendants. These accessories were popular in central Europe in the Hallstatt period, completing brooches and other objects used by the elite, as illustrated by a moon crescent-shaped brooch found in the cemetery of Hallstatt and a 6-5th-century BC 'sceptre' from the territory of today's Slovenia.

Aranyötvözet-fóliával borított spirálok és bronzfibulák a Somlóról
Spirals covered with electrum sheets and bronze brooches from Somló Hill

gyaknak, amint azt egy a korszaknak nevet adó temetőből származó félhold alakú fibula és egy a szlovéniai térségből származó „jogar” (Kr. e. 6–5. század) példázza.

A Hallstatt-kor végén

A Somló esetében sokáig ismeretlen volt ez a korszak, hiszen ebből az időszakból nem ismertek monumentális halomsírok, fényűző gazdagságot bemutató temetkezések a Dunántúlon. A régészek úgy gondolták, hogy a korábbi elit székhelyeiként szolgáló magaslati településeket a Kr. e. 6. században elhagyták a kora vaskori közösségek, és a helyi elit csoportok egyre kevésbé voltak képesek fenntartani azokat a távolsági kapcsolatokat, melyek – a somlótól a görög világig értek.

Ennek a feltételezésnek ellentmond az a szintén állatalkakkal díszített bronzfibula, amelyet épp az említett időszakra lehet keltezni. Ez a tárgy a mai Szlovénia és Északkelet-Olaszország vidékein élő előkelők divatját tükrözi, illetve bizonyítja, hogy a somlói előkelők továbbra is fenntartották ezzel a vidékkel a kapcsolatot. A Dunántúl belső területein a Somló az első olyan lelőhely, ahol igazolni lehet, hogy a Hallstatt-időszak elején fennálló hatalmi központ a kora vaskor végén is megőrzött valamit jelentőségéből, bár a régióban jelentős átalakulásokra került sor.

Ezt a somlói kora vaskori ékszerek egy másik csoportja ábrázolja a leglátványosabban. Az elmúlt két év terepi kutatásai során nagy számban kerültek elő arany-, illetve aranyötvözet fóliával bevont spirális ékszerek, melyek a Somló kora vaskori történetének teljesen új és eddig ismeretlen fejezetét mutatják be. Ezek az ékszerek a korszakban a Kárpát-medence keleti felén élő, részben a sztyeppei nomád kultúrákkal is kapcsolatot fenntartó közösségek viseletében voltak meghatározó elemek.

Az egyre nagyobb számban előkerülő somlói kora vaskori ékszerek nemcsak betekintést engednek a korszak divatjába, esztétikájába, hanem rendkívül fontos tudományos forráscsoportot jelentenek, melynek segítségével egyre pontosabb képet alkothatunk a Somló vidékének kora vaskoráról. Igazolják annak az elitnek a jelenlétét a

At the end of the Hallstatt period

This phase in the history of Somló Hill remained hidden from research until recently, and no monumental burial mounds hiding lavish graves in the whole of Transdanubia could be connected with it either. According to the generally accepted historical reconstruction, Early Iron Age communities abandoned the high-altitude settlements that had been the seats of the elite in the previous period during the 6th century BC, and, parallel with that, the local elites in the area gradually lost their capacity to maintain the distance connection network stretching, based on the finds of the Somlóvárshely tumulus, from what is southern Germany today to the Aegean world.

A bronze brooch with animal figurines from this period contradicts this theory. This artefact reflects the fashion of the contemporary elite in the area of today's Slovenia and northern Italy and proves that the elite residing at Somló Hill continued to maintain their connections with these distant lands. Somló is the first site in inner Transdanubia to provide evidence that a power centre established at the dawn of the Hallstatt period continued to hold some of its significance at the end of it despite the major transformations that occurred in the region.

Change and continuity are best demonstrated by another group of jewellery finds from Somló Hill. Several pieces of spiral jewellery covered in gold or gold alloy foils have been recovered from the site in the past two years; these refer to a new and hitherto unknown chapter in the Early Iron Age history of Somló. The pieces represent jewellery types that were key elements in the attire of people inhabiting the eastern part of the Carpathian Basin, some of whom maintained connections with steppe-nomadic communities.

The continuously increasing number of Early Iron Age jewellery items recovered from Somló Hill offer a glimpse at the aesthetic standards and fashion of the era and represent a particularly important source for science, one the analysis of which allows for improving our understanding of the Early Iron Age of the region considerably. These finds attest to that the elite interred under the monu-

Félhold alakú fibula csüngőkkel a hallstatti temetőből
Crescent-shaped brooch with pendants
from the Hallstatt cemetery

hegyen, melynek temetkezéseit a környék monumentális halomsírjaiban fedezték fel a 19. század végén és a 20. század elején. Másrészt bizonyítják, hogy a bazaltoszlopaival a táj fölé magasodó Somló a késő bronzkort követően közel négyszáz évig továbbra is a Dunántúl egyik legfontosabb hatalmi központja volt.

mental burial mounds nearby, many of which were explored at the end of the 19th and in the early 20th century, actually resided on the hill. Moreover, they prove that Somló Hill, with its basalt columns towering above the landscape, remained one of the most important power centres in Transdanubia for almost four hundred years after the end of the Late Bronze Age.

Poncolt díszű lemezcsüngők a Somlóról
Pendants with embossed decoration from Somló Hill

Magyar Nemzeti Múzeum
Közgyűjteményi Központ

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Magyar Nemzeti Múzeum | www.mnm.hu
Budapest, 2025

A szöveget írta • Text by

Soós Bence, Péterváry Tamás, Tarbay János Gábor

A fényképeket készítette • Photos by

György László

Angol fordítás • English version by

Sebők Katalin

Kiadó • Published by

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ

Demeter Szilárd Csaba elnök